

dr hab. Anna Hanus, prof. UR
Katedra Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Rzeszowski
ahanus@ur.edu.pl

Rzeszów, dn. 7 stycznia 2023 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdy Grzybowskiej
p.t. „Fachsprachenvermittlung für den modernen Arbeitsmarkt.
Ausbildung von Fachsprachenlehrern in Curricula des
Germanistikstudiums am Beispiel Polens”/
„Nauczanie języków fachowych na potrzeby nowoczesnego rynku pracy.
Kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych w programach studiów
filologii germańskiej na przykładzie Polski”**

1. Uwagi wstępne, ogólna charakterystyka pracy

Nowoczesny i podlegający ciągłym dynamicznym przeobrażeniom rynek pracy bezsprzecznie wymaga od ubiegających się o nią stałej kontroli zapotrzebowania w tym zakresie. Szczególną pozycję w tym kontekście zyskują także nowoczesne usługi dla biznesu, determinowane zapotrzebowaniem rynku gospodarczego. Ten obszar to także, jak słusznie zauważa mgr Magda Grzybowska, szansa dla neofilologów. Jednak przygotowanie wykwalifikowanych specjalistów w danym zakresie wymaga szeregu działań, w tym także dostosowania kształcenia do zmieniających się tendencji rynkowych i wymogów danej branży. Ważne jest zatem w tym kontekście pytanie postawione przez mgr Magdę Grzybowską o przygotowanie specjalistów i przyszłej specjalistycznej kadry nauczycieli języków specjalistycznych na kierunkach *filologia germańska* w Polsce pod kątem znalezienia przez nich zatrudnienia w obszarze nowoczesnych usług dla biznesu lub/oraz w charakterze lektorów kursów/ trenerów języków specjalistycznych w tym zakresie.

Autorka rozprawy słusznie formułuje tezę, iż w kontekście gospodarczo-rynkowym przyszłością kształcenia na kierunkach filologicznych jest rozwijanie kompetencji studentów w zakresie umiejętnego posługiwania się językiem specjalistycznym, a w ramach specjalności nauczycielskiej kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych. Stawia sobie zatem za cel porównanie programów nauczania na kierunku *filologia germańska* na wszystkich państwowych uczelniach w Polsce by następnie, w oparciu o przeprowadzoną analizę, wskazać na ich specyfikę oraz możliwe niedostatki związane ze zmieniającymi się tendencjami na rynku pracy oraz zaproponować modyfikacje programowe oraz możliwe rozwiązania w celu zoptymalizowania kształcenia nauczycieli języków obcych i fachowych na potrzeby wskazanego rynku pracy. Analizuje zatem programy nauczania w celu zdiagnozowania, czy zawarte w nich treści mogą stanowić solidną podstawę przygotowania studentów germanistyki do znalezienia pracy w sektorze gospodarczym. Tak zarysowane cele wpisują się w najnowsze tendencje obserwowane nie tylko w naukach ścisłych, lecz także w humanistyce, tj. rozwijanie współpracy szkolnictwa wyższego z otoczeniem gospodarczym i społecznym.

Podjęty przez mgr Magdę Grzybowską temat i problematyka badawcza jest aktualna i ważna w kontekście zmieniającej się roli i misji uniwersytetów. Wybór tematyki i postawione sobie przez Doktorantkę cele badawcze uznaję za właściwe. Za podstawowy niedostatek pracy uznaję jednak brak deklaracji zakotwiczenia pracy w określonej dziedzinie badawczej lub chociażby zasygnalizowania trudności z takim zakotwiczeniem i umieszczenie badań na pograniczu określonych dziedzin.

Do poprawności realizacji postawionych sobie przez Doktorantkę celów badawczych odniosę się w kolejności ich prezentacji. Pierwszym z nich było sporządzenie porównania programów nauczania na kierunku *filologia germańska* na wszystkich państwowych uczelniach w Polsce oraz dyskusja w kontekście potrzeb obecnego rynku pracy, która przeprowadzona została dodatkowo w oparciu o ankiety (przygotowane bardzo skrupulatnie i w przemyślany sposób) przeprowadzone wśród praktyków, trenerów języków specjalistycznych. Doktorantka sprawnie wywiązała się w swoich analizach z postawionego sobie celu, chociaż niektóre z działań wymagałyby moim zdaniem pewnego doprecyzowania czy modyfikacji. Uwagi na ten temat przedstawiam w części „Uwagi szczegółowe”. Nasuwa się ponadto pytanie, poruszone także przez Doktorantkę, czy kształcenie uniwersyteckie powinno oddać pole kształceniu zawodowemu, czy nie spłyci to roli uniwersytetów do rangi szkół kształcących zawodowo? W tej kwestii nie podzielam zdania Doktorantki, która stawia sobie za cel ustalenie „ewentualnych luk programowych w ramach kształcenia nauczycieli języków specjalistycznych na ww. kierunku studiów” [tj. na kierunku *filologia germańska* – A.H.] (s. 257). Kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych należy bowiem, w moim przekonaniu, traktować jako swego rodzaju ofertę dodatkową w ramach odpowiednich specjalizacji względnie ofert w ramach studiów podyplomowych. Stoję na stanowisku, iż nie można redukować roli uniwersytetów do instytucji kształcących wykwalifikowanych pracowników dla sektora gospodarczego.

O ile z realizacji pierwszego celu mgr Grzybowska wywiązała się bardzo sprawnie, o tyle drugi z założonych celów wykazuje pewne niedostatki i budzi niejaki kontrowersje. Anonsowane propozycje modyfikacji programowych, dodatkowych rozwiązań i dobrych praktyk w zakresie kształcenia nauczycieli języków obcych i fachowych na potrzeby rynku pracy dają pewien niedosyt w stosunku do deklaracji.

Propozycje zaprezentowane przez Panią mgr Grzybowską zasługują na uwagę, mogą z całą pewnością okazać się przydatne i inspirujące dla zespołów tworzących nowe kierunki studiów. Pewną niekonsekwencją, w moim przekonaniu, wydaje się jednak deklaracja przedstawienia propozycji modyfikacji programowych, których konkretnych propozycji nie zdołałam odnaleźć w pracy, a które z całą pewnością byłyby bardzo cennym przyczynkiem do prac w tym zakresie i podniosłyby walory przedstawionej do oceny dysertacji. Moje wątpliwości budzi ponadto kwestia możliwości pogodzenia proponowanych zajęć z liczbą godzin będących do dyspozycji na kierunkach o profilu ogólnoakademickim.

Pewne kontrowersje budzi ponadto charakterystyka metody i narzędzi zastosowanych do przeprowadzenia analiz, które pani mgr Grzybowska określa mianem „*einzigartig*“ pisząc: „Für die Analyse der Programme wurde ein einzigartiges Werkzeug auf der Grundlage von Veranstaltungskategorien entwickelt“ (s. 217). Proszę o scharakteryzowanie metody i narzędzi pod kątem ich oryginalności. Warto uszczegółowienia byłoby także dokładniejsze określenie grupy poddanej badaniu ankietowemu. Czy analogicznie do analiz programów studiów badaniu poddani zostali absolwenci kierunku *filologia germańska*, reprezentujący poszczególne objęte analizą uniwersytety?

2. Uwagi szczegółowe

W recenzji ograniczę się do problemowego ustosunkowania się do poszczególnych rozdziałów, redukując części opisowe, ponieważ poszczególne aspekty dysertacji zostaną zapewne przedstawione bardziej szczegółowo w autoreferacie.

Przedłożona dysertacja obejmuje 260 stron, ze streszczeniami w języku polskim i niemieckim oraz załącznikami włącznie, co bezsprzecznie, obok już zasygnalizowanego wyboru tematu jest jej zaletą. Niewiele bowiem doktorantów potrafi opanować sztukę zwięzłej dyskusji naukowej. Praca składa się z 8 głównych rozdziałów. Wprowadzona numeracja kończy się jednak cyfrą 6, ponieważ nie obejmuje ona zaprezentowanych w oddzielnych rozdziałach Uwag końcowych [Schlussbemerkungen] i Perspektyw badawczych [Ausblick]. Ponadto praca zawiera Bibliografię, rozdział zatytułowany Anhang [załączniki] oraz nieuwzględnione w spisie treści streszczenia (w języku niemieckim i polskim).

W odniesieniu do struktury rozprawy, należy zauważyć, że cztery pierwsze rozdziały zamieszczone po Wprowadzeniu, (tj. 2–5) poświęcone są kwestiom teoretycznym dotyczącym języków specjalistycznych oraz sytuacji na rynku w zakresie języków specjalistycznych i ich nauczania, przy czym rozdziały 4–5 należy traktować jako przygotowanie teoretyczne do analizy, która przedstawiona jest w następnym rozdziale (w pracy w kolejności 6). Rozdział 7 (nienumerowany) zawiera uwagi końcowe, a zwięźczeniem pracy są zaprezentowane przez doktorantkę perspektywy badawcze zamieszczone w kolejnym nienumerowanym rozdziale.

W rozdziale 2, który jest pierwszym rozdziałem po Wprowadzeniu [Einleitung] pani mgr Grzybowska charakteryzuje sytuację gospodarczą w Polsce, przedstawia branżę nowoczesnych usług dla biznesu, by wskazać na rolę kształcenia na kierunkach filologicznych oraz wyzwania, jakie pojawiają się dla kształcenia na kierunkach neofilologicznych, ze szczególnym uwzględnieniem kierunku *filologia germańska*. Sygnalizuje przy tym konieczność dostosowywanie programów studiów do zmieniającej się rzeczywistości i potrzeb rynku.

Rozdział 3 poświęcony jest językowi specjalistycznemu. Autorka prezentuje w nim ewolucję badań nad językami specjalistycznymi wychodzącymi od terminologii, poprzez uwzględnianie środków językowych używanych w określonej sferze komunikacji specjalistycznej. Uwzględnia m.in. badania S. Gruczy ukazujące przejście od relatywistycznej teorii języków specjalistycznych, charakterystycznej dla lat 70., przez antropocentryczną i kognitywną teorię języków specjalistycznych, obecną we współczesnych badaniach. Rozdział teoretyczny poświęcony zagadnieniom języka specjalistycznego jest niezmiernie ważny dla dalszych rozważań, gdyż powinien porządkować instrumentarium pojęciowe, którym będzie posługiwał się dany badacz, prezentować jego stanowisko w odniesieniu do bogatej w tym zakresie literatury, zawierać uargumentowane deklaracje w odniesieniu do przyjętych ustaleń definicyjnych dla danej pracy oraz wyjaśniać wybór określonych podejść, z którym autor rozprawy się identyfikuje. Doktorantka bardzo umiejętnie omawia rozwój i stan badań w zakresie języków specjalistycznych, wykazując się znajomością literatury fachowej. Zwraca jednak uwagę na brak dyskusji i krytycznego odniesienia się do prezentowanych podejść i opisywanych koncepcji. Nie znajdziemy w tej części pracy deklaracji w odniesieniu do przyjętych ustaleń definicyjnych. Doktorantka zwraca jedynie uwagę (s. 37) na największą wśród badaczy popularność definicji *języka specjalistycznego* zaproponowaną przez Hofmanna w 1984 r. Nie jest jednak jasne, i to należałoby doprecyzować, czy taką definicję przyjmuje także Autorka dysertacji. Niedosyt budzi ponadto brak uzasadnienia obranego podejścia do języka/języków specjalistycznych. Autorka deklaruje jedynie w ostatnim akapicie rozdziału 3.1 (s. 42), że dla celów swojej pracy obiera koncepcję i interpretację języków specjalistycznych jako odmian [Fachsprachen als Varietäten]. Na uznanie zasługuje jednak, iż w rozdziale 3.3 Doktorantka, bazując na literaturze przedmiotu, sprawnie przeprowadza charakterystykę kontrastywną i różnicuje pojęcia *Fachsprache* i *Berufssprache* w kontekście zakresów ich użycia.

W rozdziale 4 autorka dysertacji prezentuje ewolucję i specyfikę dydaktyki języka obcego i języka specjalistycznego jako obcego, rozpoznając trudności związane z nauczaniem języków specjalistycznych oraz złożoność tego zagadnienia. W tym kontekście wskazuje na

konieczność dostosowania treści i metod do wymogów rynkowych, celów, oczekiwań i możliwości uczących się, oraz na wpływ poziomu znajomości ogólnego języka obcego na osiągnięcie kompetencji językowych i komunikacyjnych. Przedstawia założenia propedeutyki specjalistycznego języka obcego jako ważnego elementu kształcenia kadry nauczycieli języka specjalistycznego. Odnosi się przy tym do oczekiwań studentów zaczerpniętych z ankiet przeprowadzonych przez polskich badaczy na trzech uniwersytetach oraz prezentuje przegląd aktualnych projektów dotyczących ukierunkowania specjalistycznego i zawodowego na poziomie akademickim. Zabiera ponadto głos w dyskusji na temat grożącej defilologizacji neofilologicznych kierunków studiów i zorientowania uczelni na rynek pracy, opowiadając się za rozszerzeniem oferty kierunków neofilologicznych o oferty odpowiadające nowoczesnemu rynkowi pracy, jednak, co ważne, bez sprowadzania uczelni do roli usługodawcy w służbie przedsiębiorstw.

W rozdziale 5 doktorantka skupia się na ważnej roli nauczyciela języka specjalistycznego, jego rozwoju zawodowym i wyzwaniach przed nim stojących. Określa ponadto, na podstawie literatury przedmiotu, kompetencje nauczyciela nieodzowne w nauczaniu języków specjalistycznych, kluczowych dla powodzenia procesu dydaktycznego. Szeroko i wyczerpująco autorka omawia specyfikę edukacji dorosłych i trudności w nabywaniu języka specjalistycznego. Następnie na podstawie literatury przedmiotu, wyłania i porządkuje fazy projektowania zajęć języka specjalistycznego. Rozważania zebrane w tym i poprzedzającym go rozdziale mogą posłużyć przygotowującym kursy specjalistycznego języka obcego jako cenne, kompaktowe źródło informacji, służące przygotowaniu nowoczesnych zajęć, kursów, projektowania specjalizacji na kierunkach studiów neofilologicznych. We wszystkich omówionych powyżej rozdziałach łatwo zauważyć duże odczytanie Autorki w literaturze przedmiotu, brakuje jednak w poszczególnych podrozdziałach czy też na końcu całego rozdziału podsumowania, w którym byłby mocniej słyszalny jej głos. Brak też komentarzy Autorki w częściach relacjonujących stan badań.

Część analityczna zaprezentowana została w rozdziale 6. Również tutaj zrezygnuję z szerszego opisu treści. W tej części pracy Doktorantka analizuje programy studiów 18 polskich uczelni państwowych pod kątem zapotrzebowania przedsiębiorstw i wyjścia naprzeciw wymaganiom rynkowym w zakresie kształcenia wykwalifikowanych pracowników i trenerów w zakresie nauczania języka specjalistycznego w sektorze nowoczesnych usług dla biznesu. Analizy programów studiów utwierdzają Panią mgr Grzybowską w przekonaniu, iż te, poza nielicznymi wyjątkami, niewystarczająco odpowiadają potrzebom nowoczesnego rynku pracy. Zauważa ona bowiem, że większość polskich uczelni oferuje studentom kształcenie czysto filologiczne niewystarczające względem wymagań współczesnych pracodawców, co zmniejsza ich szanse na rynku pracy. W związku z powyższym Doktorantka wysuwa postulat i prezentuje propozycje modyfikacji w programach studiów dla kierunku *filologia germańska* na polskich uczelniach.

Pewne wątpliwości wzbudza jednak sama analiza programów studiów. Jak wynika z wywodu doktorantki, w analizie pod uwagę wzięte zostały jedynie nazwy/tytuły zajęć oferowanych studiującym. Sama doktorantka pisze bowiem na str.144:

Das Modul „Sprach- und Kulturwissenschaft“ bietet ausschließlich zwei Fächer an, die im Zusammenhang mit Fachsprachenausbildung stehen, d. h. „Geschäftskommunikation“ und „Fachsprachen“. Die zweite Veranstaltung wird aber nicht näher beschrieben, daher ist es schwierig festzustellen, welche Fachsprachen sie betrifft sowie in welcher Hinsicht (theoretisch oder praktisch) sie unterrichtet werden. Dem Fach werden aber lediglich 28 Unterrichtsstunden gewidmet, so dass der Inhaltsumfang relativ eng und eher allgemein scheint.

Z mojej perspektywy, rozszerzenie badania o analizę sylabusów pozwoliłoby uniknąć formułowania przypuszczeń i przyczyniłoby się do rzetelniejszych wyników badania.

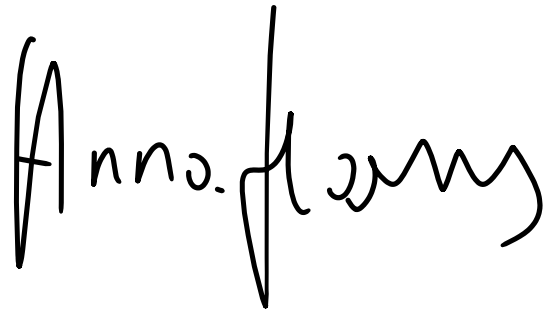
Nieliczne błędy edytorskie (por. np. str. 9, 13, 32, czy językowe i gramatyczne (por. np. str.: 5, 7, 28, 256) nie wpływają na jakość i wartość przedłożonej rozprawy.

3. Uwagi końcowe

Przedstawiona do oceny praca doktorska Pani mgr Magdy Grzybowskiej ma charakter oryginalny i rozwojowy ze względu na mało zbadany wycinek rzeczywistości związanej z możliwością zaoferowania na kierunkach neofilologicznych odpowiednio sprofilowanych zajęć z języka specjalistycznego pod kątem ich wykorzystania w sektorze gospodarczym oraz koniecznością kształcenia kadry przygotowującej osoby dorosłe w tym kierunku. Ważne jest zatem opracowanie propozycji programowych, stworzenie scenariuszy zajęć i wytycznych odnoszących się do kształcenia w ww. zakresie. Doktorantka podejmuje się zbadania sytuacji na polskich uczelniach państwowych i z tego zadania wywiązuje się solidnie i skrupulatnie, wyciąga ważne wnioski oraz podejmuje próbę znalezienia propozycji i rozwiązań dotyczących, odpowiedniego przygotowania kandydatów do zmieniającego się dynamicznie rynku pracy. Na pochwałę zasługuje, że takie badania zostały podjęte, i że otwierają one kolejne pola eksploracji w zakresie kształcenia specjalistycznego.

Niewątpliwy walor dysertacji stanowi fakt, iż w rozprawie uwzględniono bogatą literaturę przedmiotu, a także, że napisana została bardzo sprawnym językiem niemieckim.

Biorąc pod uwagę wymienione wartości rozprawy oraz kreatywną postawę badawczą Doktorantki, stwierdzam, że przedłożona dysertacja mgr. Magdy Grzybowskiej odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, reading "Anna Hanus". The signature is written in a cursive, somewhat stylized script. The first letter 'A' is large and prominent, followed by 'nno.' and 'Hanus'.

/dr hab. Anna Hanus, prof. UR/